بڕوانامە لە فەلسەفە و دەقە فەلسەفییە وەرگێڕاوەکان شارەزا لە فەلسەفە دروستدەکەن، نەک فەیلەسوف -5- .. ئازاد حەمە

بەشی پێنجەمی ئایا ئێمە فەیلەسوفمان هەیە؟

کێ بە فەیلەسوف دانانرێت؟

کێ بە فەیلەسوف دانانرێت؟ بە پرسیارێکیتر وەڵامدەدەینەوە، کە بەم جۆرەیە: کێ فەیلەسوفە؟ ئەم پرسیارە هەردەم پرسیارێک بووە و لە سەردەمە جیاوازەکانی بوونی فەلسەفەدا کراوە. فەیلەسوف سەرقاڵی ڕاڤەی جیهانە. جیهان لەوە ئەو گەردوونەیە ئەمەی ڕاگرتووە. هەر خودی گەردوونناسیش، لە دەمی دەرکەوتنی خودی فەلسەفەوە، شانبەشانی بوونناسی بوارە سەرەکییەکانی فەلسەفە بوونە.

هەر پرسیاری کێ فەیلەسوف نییە؟ دەمانخاتە بەردەم بابەتی جیاکردنەوەی فەلسەفە لە ئایین. باشە ئەوانەی لە بواری ئایینناسی، یەزدانناسی(تیۆلۆجی/ لاهوتناسی) کاردەکەن هەمان ئەو شێوازە کارکردنەیان هەیە، کە فەیلەسوفەکان دەیکەن؟ بێگومان نەخێر. لێرەدا دەکرێت باسی فەیلەسوفی ئێرانی مەلا سەدرا بکرێت. هاوکات ئەو پرسیارەی لای سەرەوە ئەوانەش دەخاتە ژێرپرسیارەوە، کە بەناوی سۆفیزمەوە خۆیان لە فەلسەفە نزیکدەکەنەوە. لێرەدا دەکرێت باس لە ئەزموونی بیرکردنەوەی تر بکرێت کە دەچێتە خانەی سۆفیزمی رۆژهەڵاتییەوە، عیرفانییەکان.

لە پەیوەندی بەوەی لای سەرەوە باسکرا، ئەوەشدەڵێین: ئێمە وەک مرۆڤ ناکرێت هەموو بە فەیلەسوف بژمێردرێن. ڕەنگە زۆربەمان تێگەیشتنی فەلسەفییمان هەبێت بەس ناشێت هەموو فەیلەسوف بین. هاوکات بە زۆرێکیش لە ئێمە ئەوە بووەتە بابەتی پرسیار، کە فەیلەسوف کێ نییە؟ ئەو کەسە بە فەیلەسوف دانانرێت، کە کۆڵێنەوە لە شت ناکات، کە فەلسەفەکردنیشی نەکردووە بە کاری بنەڕەتی خۆی.

فەیلەسوف وا حاڵییە لە فەلسەفە، کە وەستانی خۆی هەیە سەبارەت بە هەموو شتێک و هەروەها بوونیشی یەک جار نییە، بەڵکو بوونێکی بەردەوامی هەیە. بوونی بە بوونی مرۆڤەوە گرێدراوە. کەچی کەسی نافەیلەسوف فەلسەفەی لا کاتییە، لا ناکاریگەر و ناچالاکە. چونکە ئەو

کەسەی فەیلەسوف نییە ناکارێت چارەسەرکردنی کێشەی ڕەفتاریی بە فەلسەفەوە گرێبدات. ئەمەش لەبەرئەوەی، لەوە حاڵی نییە کە فەلسەفە بەم ئەرکە هەڵدەستێت.
کەسێکی غەیرە فەیلەسوف ئەو کەسەشە، کە دەستی بیرکردنەوە نییە. هاوکات لەو شوێنەی فەلسەفە کاردەکات عەقڵ ئیشی خۆیدەکات. ئەو کەسەی فەیلەسوف نییە لە دووریی عەقڵ حاڵی نییە، بۆیە مانای فەلسەفەش بە هەندوەرناگرێت. ئەمەش وادەکات کەسی نافەیلەسوف لە پەیوەندیدا نەبێت بە بیرکردنەوەوە. بەمجۆرە ئەو کەسەی دەستی بیرکردنەوە نییە ئەو کەسەیە گۆشە بە سەرچییە فەلسەفییەکان نادات و فەلسەفەش دەکات بە جێگایەک بۆ دروستکردنی زۆرانبازیی هزریی، لەوەش حاڵی نییە ئەم کەسە، کە فەلسەفە جێگایەکە بۆ دروستکردنی چرکەی ڕووبەڕووبوونەوەی بە مەبەستی یەکلاکردنەوەی ڕاستیی و گەیشتن بە وتنی نەوتراو و یاساغ. ئەڵبەتە هەر ڕووبەڕووبوونەوەیشە سەرچییی لە بیر و بۆچوونە فەلسەفییەکاندا دەسازێنێت و دواتر ئەو سەرچییانە هێز بە بەر ڕووبەڕووبوونەوە فەلسەفییەکان دەکەن.
پوختە، فەلسەفە کاریگەرە. کە کاریگەری دەکات؟ ئەو کەسەی فەلسەفەدەکات؛ لەسەر شێوازی ئەم کەسە وەستاوە چۆن فەلسەفەدەکات. کە دەشوترێت فڵان فەیلەسوفە ئەوە بەرزترین پلەی ڕوناکبیرییە دراوەتەپاڵ کەسەکە. فەیلەسوف تاک و تەرایە. لەڕێیە و لەڕەش نییە. لەوێیە و لەوەش نییە.

دەقە فەلسەفییە وەرگێڕاوەکان ناتوانن فەیلەسوف بەرهەمبهێنن

دەقە فەلسەفییە وەرگێڕاوەکان ناتوانن فەیلەسوف دروستکەن، بەڵام توانای دروستکردنی گفتوگۆ، تێگەیشتنی فەلسەفییان هەیە. گومانی ناوێت، وەرگێڕانی میراتە فەلسەفییەکان دەمانبەن بەرەو مێژووی فەلسەفە، ئەو مێژووەی بەتەواوەتی ئاشنانیین پێی، بەس ئەمە بەو مانایە نییە پرسەی خوێندنەوەی هزری فەلسەفیی ئەویتر فەیلەسوفدروستکەرە. بەمجۆرە، وەرگێڕانی کارە فەلسەفییە گەورەکان نامانکاتە فەیلەسوف، لە دەمانگەیەنێتە سەرچاوەکانی فەلسەفە و مێژووەکەیشیمان بۆ واڵا دەکات.
وەرگێڕانی دەقە فەلسەفییەکان، ڕۆژئاواییەکان بن یان ڕۆژهەڵاتییەکان(عەرەبی، فارسی، و...)، مانادارن بە دەوڵەمەندکردنی بیر و تێگەیشتنی فەلسەفیمان، بەڵام پێویستیشە بزانین کێن ئەوانەی وەرگێڕان بە میراتە فەلسەفییە گەورەکان دەکەن بە زمانی کوردی؟ لە چ زمانێکەوە ئەوە دەکەن؟ ئەوانەی ئەو وەرگێڕانانە دەکەن بە زمانی کوردی ئەو زمانانە بە باشی دەزانن؟ ئەو زمانەی

لەوەی وەریدەگێڕن ئەو زمانەیە، کە دەقەکەی پێینووسراوە یان لە دووەم و سێهەم زمانەوە وەرگێڕانەکان دەکرێت؟ لەوانەش گرنگتر چەند وەرگێڕە بە فەلسەفە و بەو هزر و هزرڤانەوە ئاشنایە، کە وەرگێڕانی بۆدەکات.
وەرگێڕی دەقە فەلسەفییە مەزنەکان(ئەفلاتون، دێکارت، سپینوزا، کانت، هێگڵ، هۆسرڵ، ڤێتگنشتەین، و...) داوای ئەوەش لە وەرگێڕ دەکات شارەزانی لەکسیکۆنی فەلسەفیی ئەو بیرمەندە بێت کاری وەرگێڕانی بۆ کارەکانی دەکات. ئەمە لەکاتێکدا لە زۆرێک لە کولتورەکان، لە زمانەکان، هەر وەرگێڕێک پسپۆڕ و شارەزایە لە وەرگێڕانی یەک دوو بیرمەند، نەک وەرگێڕانی هەرچی دەستکەوت.

بڕوانامە لە فەلسەفە فەیلەسوفبوون دروستناکات

خوێندنی فەلسەفە نامانکاتە فەیلەسوف، بەڵکو دەمانکاتە توێژەری فەلسەفیی، پسپۆڕ و شارەزا لە فەلسەفە. بە زۆرێک ئەوە پرسیارە، کە بۆ بە خوێندنی پزیشکی دەبینە پزیشک یان بە خوێندنی یاسا دەبینە پارێزەر ئەی بۆ بە خوێندنی فەلسەفە نابینە فەیلەسوف؟ گشت ئەوانەش باسکرا پاش وەرگرتنی بەکالۆریۆسێک دەبنە پزیشک و پارێزەر و ئەندازیار ئەی بۆ کەسێک، کە فەلسەفەی خوێندوە نابێتە فەیلەسوف؟ هەریەک لەوانەی باسکرا دواتر پیشەیەکیان هەیە، کە پێیدەوترێت پارێزەری، پزیشکی، ئەندازیاری، ئەی ئەو کەسەی فەلسەفەی خوێندووە؟ پیشەیەک بە پسپۆڕ لە فەلسەفە داتاشراوە؟ تایبەتێکی ئەوتۆ هەیە، کە دەرچووی بەشی فەلسەفەی پێبناسرێت؟
ئەمە لە هەرێمم دوو بەش (سەڵاحەدین، ڕاپەڕین)و نیو (سلێمانی) فەلسەفەمان هەیە، کە مخابن وا لە هەڵوەرانن، ئەمەش لەبەر خراپ، زۆر خراپ، مامەڵەکردن لەگەڵیاندا. مامەڵەکە هەندەی ناوەکییە(پەیوەندی بە هەیکەلی بەشەکانەوەیە) دەرەکیی نییە (لە دەرەوەی کارگێڕی بەشەکانەوە نییە). ئەم بەشانە لەبەر گرفتی مەتەدیی و بگرە هزریش نەیانتوانی هزرەکی فەلسەفیی خۆیان بەرهەم بهێنن؛ وتنەوەی فەلسەفەشیان (تاک و تەرا نەبێت) خستە بەردەست کەسانی ناخۆشەویست و ناپسپۆر لە فەلسەفە، ناشارەزا لە مێژووی هزر و هاوکات ناقوڵ لە مێژووی هزری فەلسەفییش.
تەنانەت ئەوەش نەکرا، کە خوێندکارەکانی بەشی فەلسەفە لە داهاتووی خۆیان حاڵیکرێن، هیوایەکیان بدرێتە، دەبن بە چی و چ کارێک لە بازاڕی کار چاوەڕێیان دەکات. تەنانەت هیچ بەئەوەش نەکرا، کە ئەم خوێندکارانە پاش تەواوکردنی بەشی فەلسەفە هیچ ناونیشانێکی پیشەییان بۆدانەتاشراوە. ئەمەش رقی ئەوانەی هەڵگرت، کە ئەو

بەشەیان خوێندووە و واشیکرد دواتر وردە وردە کەسانی تر ڕوو لەو بەشە نەکەن. ئەمەش بە زیانی بەشی فەلسەفە کەوتەوە و بە ئاسانیش بەشی فەلسەفە و هەڵگرانی بڕوانامە لە فەلسەفە لەو زیانە دەربازیان نابێت.
وەکیتر ئەوەش پێویستە بوترێت، کە وشکبوونی هەندێک بەش لە زانستە مرۆییەکان یان سروشتییەکان لە ئێستادا لە زانکۆکانی جیهان، نەک هەر لە زانکۆکانی کوردستان، دیاردەیەکی ترسناکە و بەرهەمی خراپدابەشبوونی کار و زۆربوونی ژمارەی دانیشتوان و گەشەی خێرای تەکنەلۆژیان زانیاریی و هاتنی تەوژمی زیرەکی دەستکردە. بەڵام فەلسەفە لەو جۆرە بەشانەیە، کە گرنگیی خۆی هەیە بە گشت بەشە زانستییەکان، بۆیە پاراستنی ئەم بەشە ئەرکێکی مرۆیی و زانستیی خوێندنی باڵایە لە گشت وڵات و کۆمەڵگەیەکی هاوچەرخدا.
بە زۆرێک لە نێوەندی ئەکادیمیی و دەرەوەی ئەم نێوەندە تا ئێستاش ئەوە پرسیارە، دەرچووی فەلسەفە لە زانکۆ دەتوانیت کێ بێت؟ دەتوانێت لە گشت کەشە کۆمەڵایەتی و سیاسیی و پەروەردەییەکان حاڵیبێت و چارەسەری بۆیان هەبێت؟ پاش زانکۆ ئەم دەرچووە کتێب بەدەستەوە دەگرێت؟ دەخوێنێتەوە؟ ئەمانە بەشێکن لەو پرسیارانەی زووزوو ڕووبەڕوومان دەبنەوە، کاتێک گفتوگۆی بەشی فەلسەفە (بەشەکانیتری زانستە مرۆییەکان) و دەرچوانی ئەو بەشە دەکەین.
جگەلەوەی باسکرا، پێویستە سەرنجبخرێتەسەر ئەوەش، کە نووسەرە فەلسەفییەکانمان دوو جۆرن گەر نەڵێیین سێشن. جۆرەکیان لە بەکالۆریۆسی فەلسەفەوە دەستیانپێکردووە تا پرۆفیسۆری. بەشێکی تری ئەوانەن لە بواری تردا پسپۆڕن، لە دەیان بە فەلسەفە لەدەدات و دەزانن کە ئەوەی ئەوان ڕاقەی دەکەن لە بواری پسپۆڕیی خۆیان بە فەلسەفە هزراندنی تیاناکرێت؛ جا ئەوە دەکرێت ئەوانەبن، کە پسپۆڕن لە زانستەمرۆییە (کۆمەڵایەتییە سیاسییە زمانەوانییە ئەدەبییە هونەرییە پەروەردەییە)کان تادەگاتە زانستە سروشتییەکان. هەشە لە هیچ پسپۆڕ نییە و زۆریش قسە لەسەر فەلسەفە دەکات. ئەمەیان هەروەک ئەوانیتر مافی خۆیانە سەرقاڵی فەلسەفەبن و خودی فەلسەفەش، دیارە کە بەشێکی مرۆیی و بەرهەمی گشت مرۆڤایەتییە. هەشە بەنیوەچڵی فەلسەفەی خوێندووە و کەچی بەردەوام بانگەشەی فەیلەسوفبوونی خۆی دەکات. جاریواشە ئەوانەی بڕوانامەیان لە فەلسەفەدا نییە زۆرتر دەنووسن و قسەدەکەن لەچاو ئەوانەی بڕوانامەی باڵایان لە بواری فەلسەفەدا هەیە.
تاکوتەرایەکیش دەناسم لە سەرەتای دوو هەزارەکانەوە لە هەندەرانەوە گەڕاونەتەوە و بە نەختە خوێندنێک لە فەلسەفە (ماستەر)ڕۆژانە لێرە و لەوێ بە دکتۆر ناوزەددەکرێن، کە دکتۆریش

نیین، کەچی لەوبارەوە، وا بە بیست ساڵ دەچێت، بەدەنگن و هەرگیز نەیانوتووە: من دکتۆرام نییە. ئەمانە هەر ئەوانەشن، کە فەلسەفەیان ناشرینکردووە، ئەو وەنەیەیان لەسەر فەلسەفە نەخشاندوە، کە فەلسەفە چەنەبازییە. هەر ئەمانەش فەلسەفە بە مەبەستی سیاسیی و کۆمەڵایەتی گڵاویی خۆیان لەم شار و ئەو شار بەکاردەبەن.
کێشەکەی ئێمە ،لە ئێستادا، سەبارەت بە فەلسەفە بەجۆرێکە تەنانەت دکتۆربوونیش لە فەلسەفە چارەسەریناکات و هاوکاریش نابێت لە دۆزینەوەی وەڵامێکی لۆژیکی بە ئەو پرسیارە سەرسەختەی نووسینەکەمانمان پێخستووەتە سەرپشت: ئایا ئێمە فەیلەسوفمان هەیە؟
لەبەرئەوەی لە دیدگای ئەم نووسینەوە ئەوەی مەبەستە بەڕوونی و بەگرە و گۆڕە ڕوناکیبخرێتەسەر چۆنیەتی بەرهەمهێنانی هزر و ڕەوتە فەلسەفییەکانە، نەک بوون و نەبوونی بەوانامە و یان کەسەکان چ جۆرە خوێندکارێکی فەلسەفیین.
سەرئەنجام ئەوەش دەڵێین، کە بەدەنیاییەوە کەسانێکمان هەیە فەلسەفە دەنووسن، بەشێک لەمانە پلەی زانستیی، نەک هەر زانکۆیی بگرە پلەی زانستیی فەلسەفیشیان هەیە، بەڵام ئەو نووسینە فەلسەفییانە جارێ پێمانناڵێن ئەمانە بیریارن.

گەر فەلسەفە لە دونیای هزریی ئێمەدا کارابوایە

گەر فەلسەفە لە دونیای هزریی ئێمەدا کارابوایە ئێستای هزریمان، لە ڕووی ڕوناکبیریی و ئەکادیمیی و ئەدەبییەوە ئاوا دەستکورت و داماو نەدەبوو. ئەو دۆزەی هزری ئێمە لە ئێستادا تیایەتی ئەوەمان پێدەڵێت، کە فەلسەفە لە ژیانی هزرییماندا کارا نییە. بەڵێ، گەر فەلسەفە لە دونیای هزریی ئێمەدا کارابوایە ئەوەی دەداینێ، کە تامەزرۆیین و هەوێنی ڕوناکبیریشمانی پێکدەهێنا. چونکە فەلسەفە ئەو توخمە، یان ئەو بەشە لە هزری تیایە، کە ڕوناکبیریی دروستدەکات؛ کە ئەوەش زانینە و لەوە بەندتریش دانایییە. چییەتیی فەلسەفە ئەو دانایییە، کە هەمووان گەرەکمانە و شتمان تێدا دەبزوێنێت و وایشمان لێدەکات، کە کارلێک لەگەڵ دەوروبەرمان دروستبکەین و دووربینانە بڕوانینە ئەوەی وەریدەگرین، فەریدەبین و لەو سەریشەوە ڕاچەڵەکان و سەمەرەیی لە دنیابینیی و تێگەیشتنماندا دەهێنێتەکایەوە.
گەر فەلسەفە لە دونیای هزریی ئێمەدا کارابوایە لە پێگەی فەلسەفە حالیدەبووین. لەوە حالیدەبووین، کە خودی پێگەی فەلسەفە واتە پێگەی بیرکردنەوە. نەکرا زوو، لە سەدەکانی رابردووماندا، لەوە حالیبین، کە فەلسەفە بەو ناواخنەی خۆی شتێکی لە خۆیدا

شاردووەتەوە؛ شتێک، کە هەموو دەخوازین بزانین چییە. لێرەوە دەپرسین؛ ئەو شتە چییە، کە فەلسەفە لە ناخی خۆیدا شاردوویەتیەوە؟ فەلسەفە، کە شتەکە و شتەکەیش وتنە، دەربرینە لە ڕێگای دروستکردنی دێڕەوە. کۆڵەکەی ئەم شتەیش زمانە؛ چۆنێتیی بەکاربردنی زمانیش واتا بە چییەتییەکە دادەڕێژێت، هاوکات کۆڵینکاریی چییەتیی فەلسەفە دەمانگەیەنێتە شوێنێک، کە ماڵی ڕاستەقینەی فەلسەفەیە. لەوێ، لە ماڵی ڕاستەقینەی فەلسەفەدا، لەوێ حاڵیدەبین، کە فەلسەفە چ کرۆک و ناواخنێکی هەیە. ئەم کرۆک و ناواخنە، کە هەڵگری ئاماژەن، دەروازەیشن بۆ تێگەیشتن لە ئەرک و کاریگەرییەکانی فەلسەفە. بەڵام کوا ئێمە بەو جۆرە لە فەلسەفە حاڵیبووینە؟ کوا بەو شێوەیە مامەڵەمان لەتەک فەلسەفەدا کردووە؟

گەر فەلسەفە لە دونیای هزریی ئێمەدا کارابوایە ئەوکات لەوە تێدەگەیشتین، کە گوزارشتکردنەکانی فەلسەفە پەیبردنن بەو شتەی، کە فەلسەفە لە ناخی خۆیدا پەنهانیداوە. پەنهاندراوەکان خۆفەکراوەکانیشن؛ ئەوانەیشن، کە هێشتا نەبوون بە دەربڕین؛ گۆنەکراون و دێڕیان نەسازاندووە. ئەو دەمەی شاراوەکانی هەناوی فەلسەفە ڕێچکەی خۆیان بۆ گۆکردن دەدۆزنەوە، پانتاییەک دروستدەکەن، کە هەر ئەوەیش دەکەن بە قەڵەمڕەوی خۆیان و لەوە کۆڵەکە بۆ تێگەیشتنەکانمان دادەنێن.

لە دەرئەنجامی ئەوەی وترا دەڵێین، بە ئێمە زۆر پێویست و گرنگ بوو، کە فەلسەفە لە دونیای هزرییماندا کارابوایە. کارابوونەکە نەخشەی هزریمانی دەگۆڕی و ئێستای هزرییشمان ئێستایەکی تر دەبوو.

ئێمە و ڕێچەڵەکی فەلسەفە

ئێمە لەکوێی ڕێچەڵەکی فەلسەفەداین؟ بۆیشە ئەم پرسیارە دەکەین، لەبەرئەوەی کاتێک لە ڕێچەڵەکی فەلسەفە دەکۆڵینەوە ئەم کۆڵینەوەیە دەمانباتەوە بۆ لای مێژووی فەلسەفە و ئەوەش دەمانباتەوە بۆ یۆنانی کۆن. لەڕێگای ئەو پرسیارەوە شوێنی هاتنی فەلسەفەمان بە شیدە بەتەوە.

بە هەموان پرسیاری ڕێچەڵەکی فەلسەفە لە کوێوە دێت؟ پرسیارەکە لە شێوەی گەڕان بەدوای بنەچە، شوێن و کاتی لەدایکبوونی فەلسەفە، چونکە بە زۆربەمان هەمیشە ئەوە پرسیار بووە، کە فەلسەفە بە دەرکەوت؟ لە کوێ دەرکەوت؟ واتە زێدی یەکەمی فەلسەفە کوێ بووە؟ چۆن فەلسەفە توانیی لەوێوە دەربکەوێت، یان بۆ لە شوێنێك دەرکەوت، نەك لە چەند شوێنێك؟

زۆربەی بیریاران، یۆنان بە منداڵدانی فەلسەفە دەزانن و ئەو ژینگە

ئاوەزییەش، کە لەوە هەبووە، کاریگەریی لەسەر دەرکەوتنی فەلسەفە دیووە. ئەڵبەتە جگە لە بارودۆخی سیاسیی و ئابووریی ئەو دەمەی یۆنان چەند فاکتەرێکی تر گرنگییان لە نەشونمای بیری فەلسەفیی لەوێدا هەبووە، لەوانە: دەرکەوتنی دراو، دەرکەوتنی نوسین و کۆتاییهاتنی گوتنی زارەکیی، بیری لۆگۆسLogos، کە جێی میتۆس Mythosی گرتووەتەوە، دەرکەوتنی ماتماتیك، دەرکەوتنی شار/ پولیسPolis، واتە دەرکەوتنی بازرگانیی و کردەی سیاسیی.
“‘شاری میلیتMilet، یان میلتۆس، یش شاری لەدایکبوونی فەلسەفەی ڕۆژئاواییە و یەکەم شاری فەیلەسوفی یۆنانیی، تاڵێس Thales ـە”"، ئەی بۆ ئەمە کوێ منداڵدانی فەلسەفەیە؟ چ شار و ناوچەیەک؟ تاڵێسەکەی ئەمە کێیە؟ ئەم لایەنە بۆ ئەمە بە ئاسانی دیاریناکرێت و مێژووی، هیچ نەبێت، دە سەدەی پێش زایینمان لێداوادەکات.
هاوکات ئەو گۆڕانەی لە سەدەی شەشەمی پێش زایندا، لەڕووی سیاسیی و ئابوورییەوە دێتەسەر کۆمەڵگەی یۆنانیی، کاریگەریی زۆر لەسەر شوێنی تاك لە کۆمەڵگە و ئازادیی ئەم تاکە و دەرکەوتنی چەمکی دێموکراسیی دادەنێت. ئەمەیش بەهۆی بەرینبوونی یۆنان، داگیرکردنی هەندێك ناوچەی دەوروبەر لەلایەن یۆنانییەکانەوە، بازرگانیکردنی یۆنانییەکان لەڕێگای دەریاوە، چوونە دەرەوەی یۆنانییەکان بۆ دەرەوەی قەڵالستانی خۆیان و ئاشنابوونیان بە کولتووری نەتەوەکانی تر.
ئەمانەی لای سەرەوە باسکرا لەسەرێکی ترەوە وایانکرد، دراو/نەخت دەربکەوێت و جێگای ئاڵوگۆڕی شمەك بە شمەك بگرێتەوە. ئەم لایەنە کاریگەریی لەسەر ژینگەی سیاسیی شار بەجێهێشت و هۆکار بوو بۆ دروستبوونی دەسەڵاتی سیاسیی و دەرکەوتنی چین و توێژی کۆمەڵایەتیی (خانەدان/نەجیبزادە، خاوەنپیشە، پاسەوان، بازرگان و ..هتد). لێرەوە فەلسەفە دەردەکەوێت و ئاوەز شوێنی ئەفسانە دەگرێتەوە. بەپێی ئەوە بێت، کە باسکرا، ئەمە، کە بەشێکین لە شارستانی فارسی و مەزۆپۆتامیا روون نییە لە مێژووی هزریماندا کەی ئەفسانە شوێنی لێژبووە و ئاوەز جێگای گرتووەتەوە.
پێمانوایە، ئەو لایەنەی لایسەرەوە باسکرا، زێدە گرنگە لە باسی کۆڵینەوە لە مێژووی ئەمە و ڕەچەڵەکی فەلسەفە. بۆ شارستانی یۆنانی کۆن دەرکەوتنی فەلسەفە هەڵاوگۆڕان بووە لە بیری ئەفسانەییەوە بۆ بیری ئاوەزیی. مێژووکردان پێیانوایە ئەم شێوە دەرکەوتنەی فەلسەفە لە یۆنانی کۆن، دیاردەیەکی سەرنجڕاکێشی ڕۆژئاواییە؛ واتە لە دەرەوەی ڕۆژئاوا دەرکەوتنەی فەلسەفە بەو شێوازە یۆنانییە نەبووە، کە ئەمە ئەمەش دەگرێتەوە. سەرباری ئەوە، دەرکەوتنی فەلسەفە لە یۆنان مۆرکێکی ئاینیی بەسەرەوە نەبووە، وەك ئەوەی لە دەرەوەی

شارستانیی ڕۆژئاوا (چین، میسر، وڵاتی فارس و هیندستان) ئەو مۆرکەی بەسەرەوە بووە. ئەم لایەنە ئەمەش دەگەڕێتەوە؛ ئەمە، کە سەربە دەقەری شارستانی فارسی و مێزۆپۆتامیی بووینە. کەواتە پرسیاری فەلسەفەهەبوون پێویستە بۆ ئێمە گرنگی خۆی هەبێت. ئەم گرنگییەش لە پەیوەندیدایە بە دیرۆکی ڕەچەڵەکی فەلسەفەوە. ئەو دیرۆکە ئەوەمان فێردەکات، کە ئەوەمان لا پرسیاربێت ئایا فەلسەفە لەناو ئێمە پاشخانی هەیە؟ ئەم پاشخانە بۆ کەی دەگەڕێتەوە؟ پێش ئیسلام؟ دوای ئیسلام؟ پێش یان پاش زایین؟

بنەمای هزری فەلسەفیی ئێمە چ جۆرە بنەمایەکی هەیە؟

بۆئەوەی دادوەرییەکی لۆژیکییانە لەسەر هەبوونی فەلسەفەیەکی کوردی بکەین پێویستمان بەوەیە دانبەوەدابنێین، کە بوونی فەلسەفە پەیوەستە بە بوونی سیستەمێکی هزرییەوە. ئەمەش داوای ئەو هزرڤانانەمان لێدەکات، کە ئەم سیستەمە هزرییەیان دامەزراندووە. جا کوا لەناو ئێمە ئەو سیستەمە هزرییە و کواش هزرڤانەکانی؟ لە جیهانی عەرەبی کەسانێکی وەک ئیبن سینا یان فارابی ئەمەیانکردووە، لە ڕۆژئاواش کەسانی وەک کانت، دێکارت. بۆیە فەلسەفەهەبوون واتە بوونی سیستەمێکی هزریی، ئەمەش واتە بوونی ئەو کەسانەی هزرێکی سیستەماتیکی یەکانگیر و هەماهەنگییان هەیە. کە ئەمەش هەبوو، یان بوونی فەلسەفە لەم چوارچێوەیەدا بێت، ئەو کات بزاڤ و شەپۆلی فەلسەفیش بوونی دەبێت.
سەرباری ئەوە، با ئەوەشمان لەبەرچاوبێت، کە لە سەردەمی ئێستادا، لەگەڵ هاتنی تەکنەلۆژیای زانیاری و لەم دوایەش زیرەکی دەستکرد، کارێوایکردووە دروستبوونی فەیلەسوف لەسەر شێوازی ئەفلاتون و هێگڵ و سپینوزا و دێکارت خۆی لە ئەستەمی ببینێتەوە. لە ئێستادا، ئەوەندەی خۆمان لەبەردەم بوونی بیرمەند و ڕۆناکبیریی گەورەدا دەبینینەوە هێندە خۆمان لەبەردەم فەیلەسوفی مەزندا (ئەریستۆ، ڕۆسۆ، ڤۆلتێر) نابینینەوە.

ماوێتی............

ئازاد حەمە

خەتەنە، پرسێکی فێمینیست!.. شێرین عەبدوڵڵا

"خەتەنەکردن" یەکێک لە کۆنترین ڕێوڕەسمە باوکایەتییە بەماوەییەکانە کە لە هەندێک شوێنی جیهاندا دایک و باوکان لەسەر منداڵەکانیان ئەنجامی دەدەن، ئەم نەریتە پێویستی بە ئەنجامدانی نەشتەرگەرییەکی پزیشکییە کە بریتییە لە بڕین و شێواندنی بەشێک لە ئەندامی زاوزێی دەرەکی منداڵ لە یەکەم ڕۆژەکانی تەمەنیدا یان پێش تەمەنی هەرزەکاری. جۆرێکە لە زاڵبوون، کە کەسانێکی خاوەن دەسەڵات و کاریگەریی لەسەر لاوازترەکان، بەکاری دەهێنن.
ئەم کردەوەیە لە زۆرێک لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا و بەشێک لە ئاسیا و ئوسترالیادا باوە، زۆربەی هۆکارەکانی پاڵنەرە ئایینی و خێڵەکیی یان کۆمەڵایەتییە بەماوەییەکانن و بە دەگمەنیش هۆکاری تەندروستی. منداڵانی هەردوو ڕەگەز بە شێوەی جیاواز و بە پلەی جۆراوجۆر دووچاری خەتەنەکردن دەبن.

سەرچاوەی خەتەنەکردن و هۆکارەکانی:
سەرچاوەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە کۆنترین بەڵگەی متمانەپێکراو لە میسری کۆنەوە هاتووە، و تا ئەمڕۆش ژمارەیەکی کەم لە هۆزە ڕەسەنەکان لە ئەفریقا و ئوسترالیا هەن کە خەتەنەکردن وەک بەشێک لە نەریتە خێڵەکییەکانیان ئەنجام دەدەن. چەندین تیۆری هەیە سەبارەت بە سەرچاوەی ئەو داب و نەریتە، لەوانە قوربانیدانی ئایینی یان وەک ڕێوڕەسمێکی تێپەڕین بۆ تەمەنی باڵغ بوون.
خەتەنەکردنی پیاوان بە یەکێک لە ڕێوڕەسمە ئایینییە بەهێزەکانی "ئایینە ئیبراهیمییەکان" دادەنرێت. لەم ئایینانەدا، وا زانراوە کە سەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو پەیمانەی کە ئیبراهیم لەگەڵ "خودا" (پەیمانی خەتەنەکردن) وەک هێمای گوێڕایەڵی هەتاهەتایی بەستوویەتی. ئاماژە بەوە دەدرێت کە ئیبراهیم لە تەمەنی هەشتا ساڵیدا خۆی خەتەنە کردووە. بە بۆچوونی هەندێک لە توێژەران خەتەنەکردن وەک ئامرازێک بۆ جیاکردنەوە و بەهێزکردنی پاتریارکی جولەکە لە بەرامبەر بە پاتریارکی یۆنانی لەو سەردەمەدا بەکارهێنراوە. پاشان نەوە یەک لە دوا یەکەکان، بەردەوام بوون لە پەیڕەوکردنی خەتەنەکردن وەک پراکتیزەیەک کە بە توندی لە لایەن "پێغەمبەرەکانەوە" پێشنیارکرابوو. جێگای سەرنجە کە خەتەنەکردن لە ئیسلامدا وەک بەشێک لە خووی پاکوخاوێنی پێشنیار کراوە، هاوشێوەی

بڕینی نینۆک و بڕینی مووی سمێڵ و پاککردنەوەی بنباڵ و ئەمەش ڕەنگە بەهۆی کەمی ئاوی خۆ شوشتنەوە بوبێت لە بیابانەکاندا لەو زەمانەدا.
زۆرێک لە ئایینەکانی تر هەڵوێستێکی بێلایەن یان دژ بە خەتەنە دەگرنەبەر، بۆ نموونە ئایینی بودا و هیندۆسی خەتەنەکردنی ناپزیشکی هان نادەن، ئایینی هیندۆسی پێی وایە جەستە لەلایەن “خودای گەورە” ەوە دروستکراوە و کەس مافی گۆڕینی نییە مەگەر بە ئیرادەی ئەو کەسەی کە گۆڕانکارییەکەی بەسەردا دێت.

مەترسییە تەندروستییەکان و “سودەکانی”:
لە ڕاستیدا (کۆمەڵەی پزیشکانی نەشتەرگەری منداڵانی بەریتانیا) ئاماژە بەوە دەکات کە زۆر دەگمەنە کە خەتەنەکردن لە ڕووی پزیشکییەوە پێویست بێت. تەنها چەند حاڵەتێکی پزیشکیی ژمێردراو هەن کە پێویستیان بە خەتەنەکردنی نێر هەیە، وەک دووبارە بوونەوەی هەوکردنی ناوخۆیی، یان لکاندنی شانەکان کە لەوانەیە ببنە هۆی گیرانی بەشێکی یان تەواوەتی بۆری میز. لە حاڵەتی دیکەدا، ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی بە پشتبەستن بە هەندێک لێکۆڵینەوە پێشنیاری ئەوە دەکات کە “خەتەنەکردن بۆ پیاوان وەک “بەشێک لە بەرنامەیەکی گشتگیر بۆ کەمکردنەوەی مەترسی تووشبوون بە هەندێک جۆری هەوکردنی سێکسی وەک ئایدز لە هەندێک وڵاتی ئەفریقادا لەبەرچاو بگیرێت”، بەڵام ئەم گوایە “سوودە” لە ئەڵقە پزیشکییەکاندا جێی گفتوگۆیە و وەک ڕێکارێکی پزیشکی خۆپارێزی لە سەرانسەری جیهاندا نەسەلمێنراوە.
جگە لە مەترسییە تەندروستییە زانراوەکانی وەک هەوکردن، خوێنبەربوون، نەزۆکی، شێواندن و کاریگەرییە دەروونییەکانی دەرئەنجامی پرۆسەی خەتەنەکردن، چ بۆ کچان بێت یان کوڕان، حاڵەتیش هەیە کە ڕەنگە خەتەنەکردن گونجاو نەبێت وەک نەخۆشییەکانی خوێن مەیین، یان بۆ منداڵی پێشوەخت لەدایک بوو کە کۆرپەکان هێشتا پێویستیان بە چاودێری پزیشکی هەیە لە نەخۆشخانە، وە یان شێواوی زگماکی.
ڕەنگە هەندێک پرسیار لە بارەی “سودەکانی” خەتەنەکردن بە باشترکردنی توانای منداڵبوون، یان کاریگەری لەسەر چێژی سێکسی بکەن، وەڵامەکە ئەوەیە کە هیچ بەڵگەیەک نییە کە خەتەنەکردن، یان نەکردنی، کاریگەری نەرێنی یان ئەرێنی لەسەر منداڵبوون هەبێت، هەروەها بە گشتی باوەڕ ناکرێت کە خەتەنەکردن دەوری لە سەر چێژی سێکسی پیاوان یان ژنەکان هەبێت.
هەندێک لە لایەنگرانی خەتەنەکردن بانگەشەی ئەوە دەکەن کە هاوشێوەی

پر□س□ی د□ر□نانی ددانی عەقڵ و ڕیخ□□ کوێرە، یان لەوزەتەینە، بەڵام جیاوازییەکە ئەوەیە کە ئەم ئەندامانە تەنها کاتێک دەبڕدرێن کە کێشەی تەندروستییان بۆ دروست بێت. کەواتە ز□رروورەتی بڕینی ئەندامی زاوزێ، یان بەشێکی، چییە بۆ ملیۆنان کەس ئەگەر کێشەی نەخۆشییان بۆ دروست نەکات؟

وەک ئاماژەمان پێدا، بە دەگمەن هۆکاری تەندروستی هەیە بۆ خەتەنەکردنی کوڕان، بەڵام ئەوەی پێی دەوترێت خەتەنەکردنی کچان تاوانێکی تەواوە بەرامبەر بە کچ وە بە هیچ شێوەیەک و بە هیچ بیانوو□ی□ک ناتوانرێت پاساوی بۆ بهێنرێتەوە، هیچ حاڵەتێکی پزیشکی نییە کە پێویستی بە ئەنجامدانی ئەو توندوتیژیە بێت لەسەر هەر کچێک یان ژنێک لە هەر قۆناغێکی ژیانیاندا. سەرەڕای قەدەغەکردنی یاسایی لە زۆرێک لە وڵاتان، هێشتا ئەم داب و نەریتە بە شێوەیەکی سیستەماتیک لە ناوچەکانی ئەفریقا و ئاسیا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەڕێوەدەچێت. خەتەنەکردن بەبێ ویستی کچەکە ئەنجام دەدرێت و یەکێکە لە سەختترین جۆرەکانی توندوتیژی دژی ژنان و نەک هەر پێشێلکردنی مافە مرۆییەکانیان، بەڵکو شکاندنیانە لە ڕووی جەستەیی و دەروونییەوە. هۆکارەکانی ئەم کارە جگە لە بیروباوەڕی دژە ژنی کۆنەپەرستانە و تێڕوانینە هەڵەکان سەبارەت بە تەندروستی و ئەفسانە سەبارەت بە ئەوەی پێی دەوترێت "پاکیزەیی" و "ئامادەکردنی ژنان بۆ هاوسەرگیری" و زیادکردنی چێژی سێکسی پیاوان، هیچی تر نییە. لە هەندێک کۆمەڵگادا بیرۆکە هەیە کە گوایە زێ پێویستی بە بڕین هەیە و هەروەها ئەو ژنانەی خەتەنە نەکراون، تەندروست نین، یان پیسن یان شایەنی بایەخ پێدان نین.

مافی منda□ یان مافی دایک و باوک!

هەندێک باس لە مافی دایک و باوکەکان بۆ پراکتیزەکردنی ڕێوڕەسمە ئاینییەکانیان دەکەن و بێگومان ئەمەش بابەتێکی تایبەتی کەسەکانە، بەڵام دەبێت ئەوەش بزانین کە ئەوەی ب□ پێی یاسای نێودەوڵەتی وەک مافی مر□ق قبوڵکراوە ئەوەیە کە مافی تاکێک بۆ ئازادی باوەڕ لەسەروو مافی تاکێکی دیکەوە بۆ سەلامەتی جەستەیی نیی□. دایک و باوک ئازادن لە پێناوی بیروباوەڕەکانیان ئەگەر بیانەوێت خۆیان بکەنە قوربانی، بەڵام بڕیاری بڕینیەوەی بەشێک لە جەستەی منda□□ک□یان دەبێت بە ڕەزامەندی ئازاد و هەڵبژاردنی هۆشیاری منda□□ک□ بێت، ئەویش بە دوای گەیشتن بە تەمەنێکی دیاریکراو کە بتوانێت بە هۆشیاری و تێگەیشتنێکی تەواوەوە بڕیارەکە بدات. هەروەها ئەمە پشتگیری لە مافی منda□ د□کات بۆ ئازادی باوەڕ و بەم شێوەیە پەروەردەکردنی نەوەیەک مسۆگەر دەکات کە بیرکردنەوەی دروستی هەبێت

كە توانای بڕیاردان و هەڵگرتنی دەرئەنجامەكانی خۆیان هەبێت.
دەبینین ئەم نەشتەرگەرییە، لە زۆربەی حاڵەتەكاندا، چ بۆ نێر بێت یان مێ، بە دافیعێكی غەیرە پزیشكی دەكرێت و ئەوانەی نەشتەرگەرییەكە ئەنجام دەدەن زۆرجار كەسانێكن كە پێگە و بڕوانامەی ئایینی یان، كۆمەڵایەتییان هەیە نەك بڕوانامەی پزیشكی.
لە هیچ كام لە مەنهەجی فێركاری زانكۆ پزیشكییەكاندا، فێركاری دەربارەی خەتەنەكردن بابەتێك نیی□، هەر وەك چۆن فەحسی پاكیزەیی و پەردەی كچێنی و نەشتەرگەرییەكانی ئەم بە ناو پەردەیە ناخوێنرێت لە زانكۆكاندا. بەڵام پزیشك و كارمەندی تەندروستی هەیە كە لە كەرتی تایبەتدا ئەم ڕێكارە ئەنجام دەدەن، چونكە قازانجێكی باشیان بۆ دروست دەكات، بەو پێیەی ئەم ڕێكارانە لەناو پاكێجی خزمەتگوزارییەكانی تەندروستی گشتیدا بەردەست نییە. هەروەها، ناڕۆشنی پزیشكی- یاسایی و لاوازی ڕێنمایی پیشەیی لەم بارەیەوە، دایك و باوكەكان دووچاری ئیستغلالكردن دەكات لەلایەن هەندێك لە پێشكەشكارانی تاڕادی□ك ڕێكنەخراو لە خزمەتگوزارییەكانی خەتەنەكردن. بەم شێوەیە ڕەنگە ئەم پزیشكانە بە ئاگاداری یان نائاگایانە بەشداری بكەن لە چاوپۆشیكردن و درێژەدان بەو پێشێلكاریانە بە دژی منداڵان، بێگومان پزیشكانیش خۆیان بەشێكن لە كۆمەڵگا و هەڵگری بیرۆكە باوەكانن كە تیایدایە.
وەك دەزانرێت، خەباتكاری بە ناوبانگ نەوال ئەلسەعداوی (خۆی لە منداڵیدا یەكێك لە قوربانیانی خەتەنەكردن بووە) كاتێك دژی خەتەنەكردن وەستایەوە و داوای لە پزیشكانی میسر كرد كە زانیاری هەڵەی باوی ناو كۆمەڵگا ڕاستبكەنەوە، لە كارەكەی دەركرا و تووشی سەركوتكردن بوو.
لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا، سەرەڕای ئیدیعاكانیان سەبارەت بە مافی مرۆڤ و مافی منداڵان و خزمەتگوزاری چاودێری دایكان و منداڵان، دامەزراوە تەندروستییەكان بە گشتی لە بڕیارەكانی خەتەنەكردندا تەدەخول ناكەن و بڕیارەكە بۆ دایك و باوك جێدەهێڵن، و بەم جۆرە مافی بیروباوەڕی كولتووری و ئایینی دایك و باوك لە پێش مافی منداڵەكەوە بۆ سەلامەتی جەستەیی دادەنرێت، ئەویش بۆ لە بەرچاوگرتنی هەستیاری ڕێژەیی كولتووری، و لە ترسی تۆمەتباركردن بە دوژمنایەتی لەگەڵ ئەم ئایین یان ئەو باوەڕە.
خەتەنەكردن چەسپاندنی پیاوسالارییە!
خەتەنەكردن، چ بۆ كچان بێت یان كوڕان، پێشێلكارییەكی قبوڵنەكراوە وشێواندنی جەستەی ئینسانێكە (نێر یان مێ) كە هیچ ئیختیارێكی پێ نەدراوە، و ئاگاداری دەرئەنجامەكانی ئەو دەستدرێژییە نییە كە لەلایەن نزیكترین كەسەوە بەرامبەری دەكرێت – دایك و باوك – بەڵام

ئەگەر لە نزیکەوە سەیری پاڵنەرەکانی بکەین، دەبینین کە چۆن ئەو دەزگا کۆمەڵایەتییەی کە پێداگری لە سەر بەردەوامبوونی خەتەنە، لە بنەڕەتدا پیاوسالاری و دەسەڵاتی پیاوی چەسپاندووە.

خەتەنەکردنی کوڕان بە ووشەو تەعابیری پۆزەتیف ک□ بەهێزبوون و متمانە بەخۆبوونی کوڕەکە بەرز دەکاتەوە باس دەکرێت، وەک "پاک و خاوێنی" یان "ئامادەکاری بۆ قۆناغی 'پیاویی' هەندێک جار هاوکات دەکرێت لەگەڵ ڕێوڕەسمی بەدیهێنانی دەستکەوتێکی کوڕەکە، وەک خەتم کردنی کتێبێکی ئایینی یان شتێکی لەم بابەتە… و شێواوی جەستەیی و تەندروستی لێ نا بێتەوە (جگە لە کاریگەرییە دەروونییە – بە ئاگا یان نائاگا- درێژخایەنەکانی شۆکەکە)، مەگەر موزاعەفاتی هەبێت. بەڵام لە هەمان کاتدا، نامانەوێت مەترسی و زیانەکانی نەشتەرگەریەکە بۆ سەر منداڵان کەم بکەینەوە.

بەڵام سەبارەت بە مێینەکان، خەتەنە بە ئامانجی بڕین و شێواندنی ئەندامێک لە جەستەی و مسۆگەرکردنی تێک شکانی کۆمەڵایەتی و دەروونی کچەکە و ملکەچبوونی داهاتوویی بۆ دەسەڵاتی پیاو و سیستەمی کۆمەڵایەتی زەبەلاحی پیاوسالاری لە کاتێکدا کە هێشتا گەنجە، ئەنجام دەدرێت، وەک مردنی کچەکەیە، ئەگەر نەبێتە هۆی مردنی ڕاستەقینەی.

کەواتە لە ڕوانگەی یەکسانییەوە، هەروەک چۆن خەتەنەکردنی کچان پرسێکی فێمینیستییە کە دەبێت بەردەوام بین لە دژ وەستانەوەی، بە هەمان شێوە دەبێت خەبات بکەین بۆ هەڵوەشاندنەوە و ڕێگریکردن لە خەتەنەکردنی کوڕانیش، نەک تەنها لەبەر ئەوەی کارێکی توندوتیژییە و پێشێلکاریی مافەکانی مر□ق و پشتگوێخستنی مافی منداڵ بۆ سەلامەتی جەستەیی و دەروونی و ئازادی باوەڕ، بەڵام هەروەها لەبەر ئەوەی بەشێکە لە بیرۆکەی پیاوسالاری و بەهێزکردنی سیستەمی پاتریارکی لە جیهانی ئێمەدا.

٢٠٢٤-٤-٢٦

شێرین عەبدوڵڵا

سەردانەکەم بۆ کوردستان سەرەتای ساڵی 2024.. مەحمود چاوش

جارێکی دی و پاش چەند ساڵێکی زۆر سەردانی ئەو وڵاتەم کرد، کە لانەی ساوایەتیم و ژیانی منداڵی و هەرزەکاریم بوو، جێگای ئەو گوند و شاخانەی، ساڵانێك ژیانی پێشمەرگایەتی و دەوران بەشوێن ئازادیدا بوو. وڵاتێك، کە دەمانویست سەربەخۆ و گەلێکی بەختەوەر تێیدا نیشتەجێبێت. ژیانێکی ساکار و لە هەمان کاتدا پڕ مەترسی لە دوژمنێك، بەبێ سڵەمینەوە لەهەموو نرخەکانی مرۆڤایەتی، لەهەموو سەتەوەختێکدا ئامادەبوو، گەلێك تێکەڵەی خاك و خەڵتانی خوێن بکات. ئەو سەردەمە خێزان و نیشتمان لە هاوسەنگی و هاڕمۆنییەکی کۆمەڵایەتیدا دەژیان، گەر بە ڕێژەیەکی کەمیش بووبێت. پاش هەڵهاتنم لە پێشانگای تەکنەلۆجیای بەغداد بە هۆکاری چالاکی نهێنیم لەو شارەدا، ڕومکردە شاخەکان و چەند ساڵێك پێشمەرگایەتیم کرد. لەپاش ئەوەی بۆم ڕوونبۆوە، کە ئەم خەباتەی ئێمە هیچ بەرهەمێکی هزری و پاشەڕۆژێکی بۆ کوردستان نابێت، جارێکی تر هەڵهاتم و ڕوومکردە هەندەران و لە ساڵانی 1986 وە لە ئەڵمانیا جێگیرم. وڵات هەمیشە خەونێکی لە کۆتایی نەهاتوبوو، هەردەم خەونم بە خێزان و بە گەلەکەمەوە دەبینی، ئایا ڕۆژگارێك دێت، تاکی کورد لە وڵات و خانەخوێی خۆیدا بە ئازادی بژی، بەتایبەت لەژێر سێبەری دەسەڵاتی خۆماڵییدا (!)؟ دەتوانم بڵێم نەخێر، پێچەوانەکەی هاتە بەرهەم. ئەمە ڕەخنە نییە تەنها لە دەسەڵاتدارانی ئەو دەڤەرە، بەڵکو ڕەخنەی توندیشە لە هەندێك لە دانیشتوانی ئەو هەرێمە، کە بەردەوام سەرقاڵی خواردن و خەوتن و سەیرانن، لاوان بێبەرنامە و لاواز کراون، منداڵانیش لەژێر پەروەردەیەکی خێڵەکئاسا و سەقەتی بێوێنەدا سەرگەردان کراون. لە دەمی بەرەبەیانەوە تاکو ئێوارە و بەدویدا خەوتن سەرقاڵی کارگەلێکی بێمانا و هەڕەمەکین، بە شێوەیەکی ئەوتۆ، کەس ئاگای لە کەس نییە. هەمەستا نیشتمانی باوانم وڵاتێکە، تاکەکانی پێی نامۆن، هاوسەنگی کۆمەڵایەتی تەنها وشەیەکی بێگانەیە، گەندەڵی و دزی لەپێش چاوی هاووڵاتیاندا سنووری هەموو ئەخڵاقخوارییەکی تێپەڕاندووە، نەوەی نوێش سست و لاواز و نامۆکراون بە کۆمەڵگەکەیان. لاوان ڕاهێنراون بە سیستەمێکی پەروەردەیی ئەوتۆ، کە هەستی خۆبەکەمزانی و بێبەرپرسایەتی بەرامبەر کۆمەڵگەکەیان

لە بیر خۆیان بردەتەوە. ئەمڕۆ نەوەیەك لەم وڵاتەدا بەڕێوەیە، کە زمانی دایکی خۆشیان بەباشی نازانن، زمانەکانی ئینگلیسی و تورکی و فارسی جەنگەی بە زمانی دایکی لەقکردووە و باوانیشیان لەئاستیدا بێدەنگن و هەمـوو بەرپرسـیارێتیەك لە خـۆیـان دووردەخەنەوە. لە فێرگەی بەناو “ئەهلیەکان”، گەر فێرگەشیان ناوبنێین، دوو چینی هەژار و دەوڵەمەندیان لە ناوەڕاستدا لەتکردووە، منداڵانیش لەبری زمانی دایکیان، بە زمانەکانی دی وانەیان پێدەگوترێتەوە. ئەگەر ئەمە کارەساتێکی لەسەرخۆ و تـاوان بەرامبەر ئەم نەوەیە نەبێـت، ئەدی ئەم دیاردە تازەیە بۆچی دەنرخێندرێت؟ جێگای سەرسوڕمانم بوو، کاتێك لەتەك منداڵەکانی نەوەی نوێدا بە زمانی کوردی دەئاخافتم، ئەوان بە زمانێکی تێکەڵەی ئینگلیزی ـ کوردی وەڵامیان دەدامەوە. بە هەموو پێوەرێکی زانستی، بەتایبەتی لە زانستی زمانەوانیدا (لینگویستیك Ligustic) زمانی دایك بناغە و بنچینەیەکی زۆر گرنگە بۆ فێربوونی زمانەکانی تر و سیستەمی کۆگنەتیڤ و لە هەمان کاتدا هۆشمەندی منداڵان تۆکمە دەکات، لە زمانی دایك یەکەمین سیستەمی بیرکردنەوەی مرۆڤ و دەروربەرەکەیەتی. کارەساتەکە لەوەدایە، کە ئەم نەوە تـازەیە، بنـاغەکەی، کە زمـانی دایکییە، بۆی ئامـادە نەکراوە، تاکو لەسەر ئەم بناغەیە مامەڵە لەتەك زمانەکانی تردا بکات، بۆ کوردییەکەی لە هەردوو جەژنەکە بوون. ئەمڕۆ نەوەیەك لە کوردستان بەڕێوەیە، کە زمانی دایکی خۆیان وەك سیستەم و بناغەی هزر و بیرکردنەوە، فێرنەکراون. فێرگە ئەهلییەکانیش بەبێ کۆنتڕۆڵی لایەنە بەرپرسەکان وانەیان بە زمانە بێگانەکان پێدەڵێنەوە، ئەگەر ئەمە کارەسات نەبێت، ئەی بەمە دەوترێت چی؟ ئەمە چ لۆگیکێک و چ پاشەڕۆژێکە بۆ ئەم منداڵانە، کە نەتوانن بە زمانی دایکی خۆیان بئاخافن/بدوێن؟ لەم وڵاتەدا نەوەیەک بە سیستەمێکی پەروەردەیی سەقەت و بە سۆسیالیزەکردنێکی شێواو، بەرەو ئایندەیەکی لێڵ و نادیار دەڕەمێننە \ دەهاونە هەندەڕانە. لاوانیش سست و تەمبەڵ کراون و سەرەتاییترین باوەڕبوونیان بەخۆ نییە. بەکارهێنانی زۆری سمارتفۆن و لەپتۆپ و تەواوی سۆشیاڵمێدیاکانی تر هۆیەکی سەرەکین لەم کەمتەرخەمییە، کە ئەمڕۆ بۆتە گرفتێکی گەورە بە لاوان لە جیهاندا. ئەمە باس لەو گەل و وڵاتەیە، کە ئەمە هیوا و مەبەستمان بوو، ئەمە ئەو سەرکەوتنانەیە، کە ئەمە بەئاواتیانەوە بووین؟

لەم وڵاتەدا مزگەوتەکان زیاترن لە فێرگەکان، زۆرینەیەك لە برا موسوڵمانەکان پێیان وایە، کە عیبادەتی خوداوەند تەنها لە مزگەوتەکاندا دەکرێت و خێری زۆرترە. جەپەی ئیسلامی سیاسی و توندڕەوەکان لە تەواوی ژیانی ڕۆژانەدا بەدیدەکرێن. فرەژنی گەڕێنراوەتەوە بۆ سەردەمانی پەیامبەر و خەلیفەکان. هەواو و

هەوەسی سێکسیان هێندە زۆرە، کە کۆنتڕۆڵی خۆیان پێناکرێت. بەرماڵ فرۆشتن لە هەندێ لە مزگەوتەکاندا بازاڕیان لەفرەدایە، نیقاب و بەرگی ژنان لە زۆریدان، کولتووری عەرەبی ئیسلامی و خێڵەکی لەبرەودایە و لە برەوێکی گەلەك باشدایە. برا عەرەبەکانمان لە کوردستانی کوردنشیندا تەنها بە زمانی عەرەبی دەئاخڤن، لێ ئەوان پێویستان بە زمانی کوردی نییە. ئەمە چ ڕۆژگارێکی سەیرە، کە زمانی ملیۆنان کورد لە وڵاتی خۆیدا نەبۆتە سیستەمی پێئاخاڤتن و لێکتێگەیشتن. مژدە، مژدە، ئەم دیاردەیە تەنها لە وڵاتی کورداندا هەیە. جا با بێینە سەر بەسەرهاتی نووسەرانی کوردیش.

نووسەرانیشمان لەنێو خۆیاندا ناکۆکن، کەسێکیان دانی خێر بەوی تردا ناهێنێت، زۆرێك لە هۆکانیش کەسین. خەڕەکەی کۆنخوازی لەبرەودایە، نوێخوازی و داهێنانیش گەلەك سستن. کتێبێکی زۆر لە زمانەکانی ئینگلیسی و عەرەبی و فارسی وەڕگێڕدراونەتە سەر زمانی کوردی، کە زۆرینەیان سەقەت و بێنرخکراون. کتێبی وەڕگێڕدراوم کڕیوە، کە لە چاوگدا بە زمانی ئینگلیسی نووسراوە و کراوەتە سەر زمانی عەرەبی و لەپاشاندا بۆ زمانی کوردی، ئەمە چ تاوانێکە بەرامبەر نووسەری ئەم کتێبە؟ کتێبێکی بێدەسەڵات بە دوو فلتەردا دەخزێنرێت و لاقەیەکی کولتووری باش دەکرێت، بەبێ پرس و ڕا بە نووسەرەکەی، ئەمە چ فەرهەنگێکە؟ ئاخر ئەمە تاوانە، کەسێکی وەڕگێڕ لە کولتوور و سیستەمە کۆمەڵایەتییەکانی فەڕەنسی یان ئەڵمانی شارەزا نەبێت و نووسراوێکی نووسەرێکی ئەم دوو کولتوورە لە زمانی عەرەبی یان فارسی وەرگێڕێتە سەر زمانی کوردی. بەبڕوای من ئەمە تاوانە و هیچ پێناسەیەکی تری بۆ ناکرێت، لێ ئەم وەڕگێڕانە نە لەناوەڕۆکدا وە نە لە ئیستاتیکای نووسیندا نرخی ئەدەبی خۆی دەبەخشێت. ئاخر فارسێکی تارانی چ لە فەرهەنگ و کولتووری فەڕەنسی یان ئەڵمانی تێگەیشتوە، کە ژیانی کۆمەڵایەتی لەم دوو کولتوورەدا نەبردبێتە سەر و تەنها زمانەکەیان فێربووبێت؟ تاکو ئێستاش سیستەمێکی فێربوونی زمانی کوردی بۆ ئەو کەسانە نەکراوە، کە بەسەردان یان بە شێوەیەکی هەمێشەیی لە کوردستاندا دەم□ن□وە. دەبێت برای کورد لەتەك ئەرەبەکانی ئەو وڵاتادا بە زمانی ئەوان بئاخڤن، چونکە ئەوان زمانی کوردی نازانن، ئاخر بۆچی ئەوان زمانی کوردی بەکار بهێنن کاتێک برا کوردەکانیان هەردەم بە زمانی عەرەبی دەدوێن؟ ئەمە چ سیستەمێکە لە وڵاتی ئێمەدا، کە کارمەندێکی عەرەبی جێنشینی کوردستان هەر بە زمانی خۆی دەدوێت و کۆرسێکی زمانی کوردی بۆ ناکەنە بەرنامەیەك، کە ئەوانیش فێری زمانی ئێم□ بن.

باری خێزانی لە هەڵوەشاندنەوەدایە و پاشەکشە و تەنگژەی کولتووری و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان ڕوو لە لاوازی دەکەن. لە خێزانی ئەو

د□ق□ر□دا منداڵەكان بە خواستى باوان و فێرگە و لە پاشانيشدا بە خواستى كۆمەڵگە لە قاڵب دەدرێن. كۆپيكردنى منداڵان لە لەدايكبوونيانى□و□ كراوەتە سيستەمێكى ستاندارت و وەچەيەكى گوێڕايەڵيان پێكهێناوە، كە لە توانای ئەوەدا نييە، ڕەچاوى پاشەڕۆژ بكات و بناغەيەكى پتەو بۆ كۆمەڵگە دا بڕێژێت. ئازادى تاك پێشێلكراوە و دەستەجەمعى دەستى خستۆتە هەموو كاروبارێكى لاوان و گەنجانەوە. پاشەڕۆژ و ئايندەى گەلێك خزێنراوەتە دەستى چينێكى دەسەڵاتدارى بێپرس بەرامبەر پارێزگارى و ئاسايشى ئەو د□ق□ر□، بەرامبەر ژينگە و مافى ژنان، بەرامبەر پەروەردەى نەوەيەكى نوێ. هيچ ساتەوەختێك بە هێندەى سەردانى ئەمساڵم دڵگران و بێهيوا نەبووم و هيچ شەوانێكيش بەئارامى چاوم لێكنەناوە. سەيرم زۆر لەو كوردانەى هەندەران دێت، كە لە سەردانيان بۆ كوردستان بە پۆزەتيڤ باسى بارودۆخى ئەو د□ق□ر□ دەكەن. بێگومان سروشتى ئەو د□ق□ر□ جوان و سەردانى كەسوكاريش ئەركێكى مرۆڤى و نيشتيمانييە، بەڵام چيم لەو نيشتمانە هەيە، كە نيشتمانپەروەرێتى تێدا لاواز كراوە، چى لەو كەسوكارەى بەسەرقاڵى ژيانى جەنجاڵى ئەوێوە سست و لاواز كراوە؟

هان□ق□ر
04.08.2024

بەردێك نەزان بيخاتە گۆم بە هەزار زانا دەرنايەت!.. سەديق سەعيد ڕواندزى

گەر سەرنج لە شەڕى نێوان حەماس و ئيسرائيل بدەين، دەبينين بە بەردەوامى حەماس هۆكار و دەستپێشخەرى شەڕ بووە و لە پەراوێزى وەشاندنى دوو سێ مووشەكى دەستكرد، ئيسرائيل ڕادەكێشێتە نێو شەڕێك كە جگە لە تێكدان و وێرانكردنى سەرخان و ژێرخانى كەرتى غەزە، هيچى ترى لێ ناكەوێتەوە. ئەمە بەو مانايە نييە، كە ڕەوايەتى بە هێڕشەكانى ئيسرائيليش بدەين، بەڵكو بەو مانايەى لە هاوكێشەى كار و كاردانەوەدا، هەميشە كاردانەوە بەهێز تر دەبێت. لە ڕووى

هەڵکەوتەی جوگرافییەوە، کەرتی غەززە دابڕاوە لە ناوچەکانی دیکەی فەلەستین و تەنها هاوسنووری ئیسرائیلە، بۆیە نزیکترین ئامانجە کە ئیسرائیل بیەوێت بیپێکێ، کەواتا هەر جۆرە دەستپێشخەرییەکی شەڕ لەلایەن حەماسەوە بێت، بە دڵنیاییەوە دۆڕاوی سەرەکی دواجار هەر خۆی دەبێت. کێشەی عەرەب و ئیسرائیل، ڕەگ و ڕیشەیەکی مێژوویی هەیە و لە ماوەی نیو سەدەی ڕابردوودا، عەرەبەکان چوار جەنگیان لە دژی ئیسرائیل کردووە، لە هەر چواریان دۆڕاو بوونە و ئەگەر ڕێککەوتننامەی کامپ دیقد نەبووایە، کە بە حەکیمایەتی سادات کرا، ئێستا نیوەی میسریش لە ژێردەستی جولەکەکان دەبوو، کەواتا بۆچی دەبێت حەماس هێندە کورتبین بێت و بەرچاوی خۆی نەبینێت؟ شەڕێك بە بیست و دوودەوڵەت یەکلایی نەکرێتەوە، ناوچەیەك بە چوار شەڕ و بە سەدان هەزار سەرباز ئازا دنەکرێت، ئاخۆ گاڵتەجاری نییە کەسانێك پێیان وا بێت ئەمە بە حەماس دەکرێت؟ ئەو شەڕەی حەماس دە مانگ لەمەو بەر فتیلەکەی داگیرساند، جگە لە وێرانکاری زیاتری غەززە هیچ دەرەنجامێکی دیکەی نابێ. نە توانای لۆجستی و دارایی، نە توانای سەربازیی و مرۆیی ئەو بزووتنەوەیە، لەو ئاستەدا نییە بتوانێت بچێتە شەڕێکی درێژخایەنەوە لەگەڵ ئیسرائیل. وڵاتانی عەرەبی، هەمیشە لە ئاست ئەو شەڕانەی حەماس بە دەنگی هەڵدەبژێرن، چونکە دەزانن سرووشتی ئەو بزووتنەوە توندڕەییە، بەو سیاسەت و ستراتیژەی کاری لە سەردەکات، خزمەت بە کێشەی فەلەستین ناکات و ئەوەندەی تر، ئەو کێشەیە ئاڵۆزتر دەکات و ململانێکان قووڵتر دەکاتەوە، دەمێکە ئسرائیل، بۆتە دیفاکتۆیەکی سیاسی و جوگرافی و دیموگرافی و عەرەبەکان جگە لە قبولکردنی ئەو دیفاکتۆیە سیاسییە، هیچ چارەیەکی دیکەیان نییە، بە تایبەتیش چارەسەرێك بە ڕێگەی شەڕ کە پێشتر چوارجار تاقیانکردۆتەوە وە تیایدا سەرکەوتوو نەبوونە. بۆیە پتر وەك بینەرێکی داماو بەد یار شانۆگەری وێرانکردنی غەززە، کە حەماس سیناریۆیەکەی نووسی دادەنیشن. هەرچی پەیوەندی بە ئێمەی کوردەوە هەیە، گەرچی شەڕی ئەوان بە ئێمە بایەخێکی ئەوتۆی نییە، بەڵام لە مێژووی ڕزگاریخوزای فەلەستیندا، سەرانی ئەو بزووتنەوەیە، بە یەك هەڵوێست و وشەش پرۆتستەی ئەو کارەساتانەیان نەکردووە، کە ڕژێمە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق بە سەر گەلی کوردیان داهێناوە. سەردەمانێك کە بەعس و سەدام کوردیان ئەنفال و کیمیا باران دەکرد، عەرەفات دەچووە بەغدا و شانی سەدامی ماچ دەکرد. لە هەموو شەڕەکاندا، پشتگیری سەدامی دەکرد و بە پارێزەری عەرەبەکانی دەزانی. محمود دەرویش، لە هەموو ژیانی شیعرێکی بۆ کوردستان نووسی و دواتر لێی پەشیمان بووەوە و نەیخستە دیوانەکەی. هەنییە، بەردەوام پێشمەرگەی بە چەتە ناو دەبرد و پێی وابوو کافرن و پیاوی

ئیسرائیلن و دەیان جار لەدوانی لە دژی کوردەکان داوە، کە هەموو جارێکیش مام جەلال، وەڵامی دەدانەوە. ئیدی نازانم بۆچی ئیسلامییەکانی ئێمە کەچ کەوتەتە کەوڵیان و لەبەرەوە شین و ڕۆڕۆ بۆ هەنییە دەکەن؟ بۆچی هاوسۆزیی ئەو بزووتنەوە تیرۆرستییە دەبن، بەڵام چاویان ئەتککرنی ژنێکی جوولەکە نابینێت کە هەردووکیان مرۆڤن؟ ئەم جەنگەی حەماس هەڵیگیرساند، ڕەوایەتی بە داخەوە بۆ کوشتنی سەدان هەزار فەلەستینی دا، کە لە سایەی دەسەڵاتەکەیەوە لەو پەڕەی گوزەرانێکی خراپدان. وێرای ئەوەی غەزە وێران بوو، خەڵکی سڤیل باجەکەی دا، دواجار هەنییەش لە ئێران کوژرا کە بێگومان هەر کەسێك پێی وابێت ئێران بێ ئاگایە لەو بە ئامانج گرتنە، بە بڕوای من لە سیاسەت نازانێت. ئیسرائیل، دواجار لە بری کلکی مارەکە، سەری مارەکەی پانکرد، بە کوشتنی هەنییە و بەرپرسەکانی دیکەی حەماس، ئەو بزووتنەوەیە کۆتایی دێت، ئەمە جێگەی داخ نییە، بەڵکو وێرانکردنی غەزە، کوشتنی ژن و منداڵ جێگەی داخە بۆ مرۆڤایەتی، وەك چۆن ئەو بە ساڵاچووانەی ئیسرائیلیش کە لە ترسی توندڕەوییەکی تیرۆرستی حەماس لە زینداندا گیان لە دەست دەدەن، هەر جێگەی داخە. جەنگ بە ئاسانی هەڵدەگیرسێت، بە ئەستەم دا ئەمڕکێتەوە، حەماس وایکرد، بۆیە دەبێت باجی شەڕەکە بدات، ئەوەشی پێی وایە لە شەڕدا لە بری کوشتن و خوێن و فیشەك و بۆمبا، گوڵی سوور و کۆتری سپی دەبەحشرێتەوە، ئەوا دەبێ مێژوویی مرۆڤایەتی و شەڕەکان بخوێنێتەوە، تا لە ماهییەتی شەڕ بگات.

سەدیق سەعید ڕواندزی

پەراوێزی چوارەمینی تێکست.. نەژاد عزیز سورمێ

یەکێك لەو مەیدانانەی ئافرەتی کوردی بەلای خۆیدا ڕاکێشاوه ، دونیای تژی ماندووبوون (ئەمڕۆ سەرشار لە سەیرایەتی- پارادۆکس) ڕۆژنامەنووسییە. ئەوە دەستپێخەرییەکی لەبەرچاو و سەربارێکە بۆ خەبات و کۆششی ئافرەتان لەڕێی جێگیرکردنی ڕۆڵی خۆیان و هەنگاو هەڵێنانیان لە وەرگرتنەوەی جێگە و پێگەی شایستەیان. بەپێچەوانەی

زۆران کە ئازادیی ئافرەت لە گۆشەنیگای بەرگپۆشین و خۆهەڵخستن و دەرچوون لەومەدارانەی تا هەنووکە پیاویشی لێ دەرنەچووە تەماشا دەکەن…
بەش بەبار ئازادیی ئافرەت لە کار و بەرهەمهێناندا دەبینم… کار و بەرهەمهێنان سەرنامەی تێهەڵێنانەوەی ڕۆڵی ژنانە ، کە هەر خۆیان دەتوانن شیرازە و سیستەمێکی ڕاشکاو و ڕوونبینی پێ بدەن… ئەمەش بەخوێندنەوەی واقیعی حاڵی کۆمەڵگە و شێوازی دیتن و بیرکردنەوەی ئافرەتان خۆیانەوە بەندە… هەر ڕۆژنامەنووسیی نا ، بەڵکو گەلێك لایەنی دیکەی ژیان ژنیکوردی بە هۆی چەند ئەگەر و فاکتەرێکی زاتی و بابەتی لێ بێبەش بووە… مێژوو باسی چەند ئافرەتێکمان بۆ دەگێڕێتەوە کە ئەوەندەی لە خۆشیاندا هەبووبێ بەهەر هۆیەك بووە بەخت یاریان بووە و توانیویانە ناوناوبانگێك دەربکەن ، بەڵام ئەوانە چەند ئافرەتێك بوون ، ئەگەر بە زمانی ئامار و خۆلێڕاگریەوە بێینەسەری ڕێژەیەکی ئەوتۆ پێکناهێنن شایانی باس بێت… ئەمەش وای دەبینم لەخۆیدا گەواهیەك بێت بۆ ئافرەتان کە ئەگەر بواریان لێ هەڵکەوێ دەتوانن ڕۆڵیان هەبێ … هەروایشە ، مێژووی مرۆڤایەتیش هەمان ڕەنگی وەرگرتووە ، کە ئافرەتی کوردیش بەشێك لەو مێژووە پێك دێنێ… ئەمڕۆ بەپێچەوانەی سەردەمانی زوو ئافرەت شێلگیرانە خزاوەتە زۆربەی مەیدانەکان لەگەڵ پێلی ئەندازیار و پزیشك و پەرستار و مامۆستا و فەرمانبەر و… تاد دەیانبینی… لە لووتکەی دەسەڵاتیشدان … ئەمە ئەگەر پێ بەپێستیش نەبێ کارێکی مژدەبەخشە… لە هەموو ئەو مەیدانانەش مژدە بەخشتر کاری ڕۆژنامەنووسییە کە ئێستا ئافرەتی کورد ڕووی تێکردووە.
ئەوەی ڕاستیشە پیشەی ڕۆژنامەنووسی سەبارەت بە زۆر ئەگەران لەپێشەوەشیان بارقووڵی و جوانبینی پیشەیەکە لە ئافرەتان جوانتر دێت… ئافرەتانی ڕۆژنامەنووس ئەگەر بابەتیانە کۆمەڵگەی خۆیان بخوێننەوە و بەلای ئەوپەڕگیریدا نەکەون و وەك هەر ڕۆژنامەنووسێك هەڵسوکەوت بکەن و لە کرۆکی ئەو مەسەلانە وردبنەوە کە بە ئازادیی کۆمەڵ و ئازادیی تاکەوە بەندن دڵنیام ڕوویان لە ئایندەیەکی گەشدایە بەو مەرجەی کۆڕنەدەن و ڕوویان لە ئاسۆدا بێ… مەسەلەی کۆڕنەدانیشم بەو مانایە نەهێناوەتەوە کە وەك زاراوەیەك لەکولتووری شاخدا جێگیر بوو لەڕووی چەك بەکارهێنان و سێرەتیژیدا… کۆڕنەدان بەو مانایەی هەمیشە چاویان لە ئاسۆ بێ و بەو گوێ و تاوەیش هەنگاو باوێن ، بەبێ ئەوەی لە ئافرەتایەتی خۆیان کەم بکەنەوە و لە خۆبنووسێن و فشار بۆ خۆیان بهێنن… یان لاسایی لاساییکاران بکەنەوە… لەمەیدانی میدیای کوردیدا ئەمڕۆ پێلێك ئافرەت بە دوای عەشقی وشەو گەڕان بەدوای ڕاستیدا هاتوونەتەپێش کە

زۆربەیان نەك هەر لە قۆناخی تاقیکاریدا دەربازبوون بەڵکو هەندێکیان هی ئەوەن لایەنی بەرهەستیان لەو نێوەندەدا پێ بسپێرێ… ڕەهەندی ئافرەتایەتی ئەگەر لەهەموو مەیدانێکدا کاری کاریگەری خۆی هەبێ لەبواری میدیادا ئەو ڕەهەندە دەگاتەوە سەرچاوە… لەوەڵا جورئەت و بوێری ئافرەتانی کورد لە هاتنە ناومەیدانی میدیا ، وەك بەیانیدانە دوای نیوە شەوێکی
تاریك و نووتەك.

لە نێوان داعش و کلیپەکانی هەیفا وەهبی.. شەماڵ بارەوانی

ئیسلامیەداعشەکان و مێگەلی کوردی لێ خوایان دەوێت ئێزدییەک قسەیەک شتێک بکات، تا بێن و بەسەر هەموو ئێزیدییەکاندا بیگشتێنن و دەمارگیری و ڕقوکینەی ناخ و ڤایرۆسی فیکری داعشیانەی خۆیان بەسەر ئێزدانییەت و ئێزدانییەکاندا بڕێژن.. ئەوەی لە کۆمێنتەکان بەرانبەر ئێزدییەکان دەکرێت لە سۆشیال میدیا، داعشیش بە پراکتیکی هەر ئەوەی کرد. من بەرگری لە قاسم شەشۆ ناکەم، بەڵام ئەوەی من تێیدەگەم و ئەو هەموو ساڵە فەقێیاتی و شەریعە و مەلایەتیم خوێند، ئەو پیاوە هیچی هەڵەی نەگوتووە. (لەوانەیە دەربڕین و شێوازی گەیاندنەکەی هەڵە بوو بێ). هەرچەندە دواتر ڕوونکردنەوەی دا و ئەو هەڵەیەی ڕاست کردەوە و گوتی: مەبەستم پەیامبەری ئیسلام نییە، بەڵکو گرووپە توندڕەوەکانە. پاشان بۆچی پێتان ناخۆشە کە کابرا بڵێت لە ژێر (ئاڵای ئیسلام یان بە ناوی ئیسلامەوە) ئێمە بەردەوام کۆکوژ کراوین و دەکرێین؟ ئەی خۆ لەژێر کاریگەری کلیپەکانی هەیفا وەهبی ئێزدییەکان هەفتا و سێ جار فەرمان و ژینۆسایدی نەکراون! بێگومان فیقهو و کەلەپوور و مێژووی ئیسلامی، پڕیەتی لە موقەبیلات و تێز و فیکری داعشی. برۆن دیراسەی ئەو فیکر و فیقهو و تووراسە بکەن، گەر ئەوەی من گوتم وا نەبوو، سکاڵایەک لەسەر منیش تۆمار بکەن. ئینجا ئەی کە سکاڵا لەسەر ئەو هەموو جوێندەرە داعشبیرەی سۆشیال میدیای کوردی و مەلا و بانگخوازی ئیسلامی و سەلەفی تۆمار بکات کە بەردەوام لە کۆمێنتەکانیان و لە وەعز و وتارەکانیان سووکایەتی بە ئێزدی، جوو، مەسیحی، زەردەشتی، بوودی، ئازادییەکانی تاک، ژن، دابەرد و

هەموو جیاوازییەک دەکەن؟ بە دڵنیاییەوە ئەو فۆرمەی ئیسلام (کە ئیسلامی سیاسیی و سەلەفییەت) هاوردەی کوردستانیان کردووە و کاری لەسەر دەکەن، فۆرمێکی تا بڵێیت: مێژووگەرا، تەعریبگەرا، سیاسیی، ئایدیۆلۆژی، تاکڕەهەندانە، پۆپۆلیستانە و داعشیانەیە. فۆرمێک و تێگەیشتن و تەفسیرێکە بۆ ئایین، هیچ جیاوازی و کرانەوە و تولێرانسێک قبووڵ ناکات. فۆرمەکە، مرۆڤی دووڕوو، تاکڕەهەند، فاشیست، داعشبیر و ناڕەسەن بەرهەم دێنێت. فۆرمەکە پەلاماری مۆسیقا، کچەمەدەل، هەڵپەڕکێی کوردی، شیعری دڵداری، تابلۆی ئیرۆتیکی، یەکترقبووڵکردن، قژی ڕووت و لاقی ڕووتی ئافرەت و سەرەتاترین جیاوازی دەدات. کوردی موسوڵمان دەبێ بە ئیسلامێکی تەسەوفی و عیرفانی بگۆڕێتەوە. ئەو ئیسلامەی مەلای گەورەی کۆیە و شێخ محەمەدی خاڵ و مامۆستا عەلائەدین سوجادی و مەلای مودەڕیس تەفسیریان بۆ کورد دەکرد. گەرنا ئەو فۆرمەی ئێستا کە خەریکە کۆمەڵگەی کوردی و تاکی کورد وێران دەکات، لە داهاتوو دا سەرەنجام ئەمارەتێکی وەکو هی تاڵیبان لە کوردستان لێ دروست دەبێت. ئەوەی گوتیشم (گەڕانەوە بۆ ئیسلامێکی تەسەوفی)، بە پلەی یەکەم خەم و ئەرکی دەسەڵاتە کار لەسەر ئەو فۆرمەی ئیسلام بکات. ماوەتەوە بڵێم: داعش لە هەموو ئەو گرووپ و حزبە ئیسلامی و سەلەفییە دووڕوو و تاکتیکچیانە بوێرتر و ڕاشکاوتر بوو لەگەڵ بیروباوەڕی خۆی، هیچ ماکیاژ و درۆ و فرتوفێڵ و پێچوپەنایەکی نەبوو.

“شەماڵ بارەوانی”

ئەوە.. شیعری نەوشیروان ئازاد

لەوەتەی هەن ..
بازرگانی خوێن و خاکن..
تێکۆشەرن…
بە سوتماک و،
قڕکردن و،
کاولکردن…

چوست و چالاک ،
هەم بێباکن …
ئێستەش هاتون..
دانەدانە..
لەسەرشان□ □وزەردەکان ،
لەتۆماری یادەوەری..و،
حکایەتی پورە مێشێ….
سەرتەنوری خاتو خەجان..
شۆڕشگێرو، خەباتکارن…. پاڵەوانی هۆڵی بۆ دو ،
مەلازادەی ،
داوێن پاکن..
کە داماو و،
سەرگەردانە ئەو میللەتەی ،
چاوی لەدەستی ئێوەیە…
بەقاقناسە ئەوئاشیانەی ..
هیوای بەپوشوی ئێوەیە

نەوشیروان ئازاد
7.8.2024
–